

## MOĆ REČI

Tematski zbornik radova koji je pred vama, *Jezik, književnost, moć*, obeležava jubilej koji u životu jedne naučne konferencije i nije tako mali: petnaest godina održavanja multidisciplinarnog skupa sa međunarodnim učešćem na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Nišu. Svake godine u približno isto vreme okupljali smo se na fakultetu u prostorijama Departmana za anglistiku ili zaposedali čitav sprat, zavisno od broja učesnika, i razgovarali o temama koje su nam se činile važnim za dati trenutak, a sve u kontekstu jezika i književnosti. Započeli smo 2007. godine sa temom politika, 2008. je to bila globalizacija, 2009. identitet, 2010. promene, 2011. komunikacija, 2012. vrednosti, 2013. marginalizacija, 2014. diskurs, 2015. značenje, 2016. vreme, 2017. prostor, 2018. teorija, 2019. kontekst, 2021. alterantive, a 2022. moć. Poslednja dva skupa su, u uslovima pandemije, održana u onlajn formatu. Iza ovih petnaest skupova ostaju 24 publikacije, jer su zbornici radova ponekad objavljeni u dva odvojena toma, jezička i književna istraživanja.

Cilj nam je od samog početka bio, pre svega, da oživimo naučnu delatnost među mlađim i nadarenim istraživačima i univerzitetskim nastavnicima, što je jedan od ciljeva Strategije za naučni i tehnološki razvoj, uvodeći ih u akademski diskurs i izdavačku delatnost. Takođe, želeli smo da okupimo kolege sa što više različitih departmana iz što šireg okruženja i omogućimo interdisciplinarnost, kao i da podupremo razvoj naučnoistraživačkog kadra i ojačamo ljudske resurse uspostavljanjem trajne i plodne međuuniverzitetske saradnje. Praksa pokazuje da se naši ciljevi veoma uspešno realizuju, što nam daje volju da nastavimo, podmlađeni i ojačani kolegama nove generacije.

Moć kao koncept može se posmatrati u svim sferama života i u mnogim istraživačkim disciplinama, ali to bi ipak otvorilo preširoko istraživačko polje. Stoga je ideja bila da se za našu redovnu međunarodnu konferenciju *Jezik, književnost, moć* kao stručnjaci iz polja društveno-humanističkih i njima graničnih nauka usredsredimo upravo na pojam 'moć reči', kao i na odnos između reči i moći koji se manifestuje u različitim sferama društva i u književnosti. Tako smo ostali u domenu istraživačkih oblasti koje obuhvataju najširi spektar lingvističkih i književnih disciplina kao i interdisciplinarna istraživanja koja se oslanjaju na ove oblasti, a ipak omogućili slobodu da učesnici skupa ovaj rasprostranjen fenomen prepoznaju u specifičnom kontekstu i pristupe mu iz svog originalnog ugla.

Učesnici konferencije su upravo tako postupili i pripremili zanimljiva naučna izlaganja, pa je na skupu, 6. i 7. maja 2022. godine predstavljeno preko 90 radova koje su izložili istraživači ne samo iz naučnoistraživačkih institucija iz naše zemlje već i iz inostranstva (Bosna i Hercegovina, Bugarska, Crna Gora, Češka, Hrvatska, Italija, Poljska, Rumunija, Rusija, SAD, Španija). Nakon rigoroznog procesa recenziranja, pred nama je zbornik *Jezik, književnost, moć* koji sadrži četrdeset članaka,

20 iz oblasti jezičkih i 20 iz oblasti književnih istraživanja u kojima autori razmatraju i istražuju povezanost između jezika, književnosti i moći u okviru ovih oblasti. Posle plenarnog izlaganja, slede radovi koji su grupisani u četiri segmenta – dva sa radovima koji pokrivaju jezička istraživanja, „Moć reči“, „Moć jezika u upotrebi“, i dva sa radovima iz oblasti književnih istraživanja, „The power of the written word“ i „Moć pisane reči“.



Zbornik *Jezik, književnost, moć* otvara jedno od dva plenarna izlaganja, rad Nadežde Silaški *Moć i funkcije metafora u pandemijskom diskursu*. Pandemijska kovida-19, kao dominantni događaj u prethodne dve godine, obeležila je i javni diskurs, a za lingviste i komunikologe je bio poseban izazov da analiziraju različite aspekte tog diskursa. Nadežda Silaški se fokusira na metafore, koje su u lingvističkoj literaturi odmah prepoznate kao moćan kognitivni i strateški komunikacioni instrument u rukama dominantnih učesnika u pandemijskom diskursu. U teorijskom okviru kritičke analize metafora i posebno diskursnog pristupa metaforama, autorka se bavi metaforama u pandemijskom diskursu u Srbiji. Autorka ga definiše kao diskurs političke elite i medicinskih stručnjaka realizovan tokom 2020. i 2021. godine, najčešće kroz obraćanja preko sredstava javnog informisanja (primarni pandemijski diskurs), a i kao diskurs informativnih medija na temu pandemije (sekundarni pandemijski diskurs). Kroz analizu odabranog korpusa autorka je pokazala da različite metafore (rata, sporta, prirodne sile, te mnoštvo nekonvencionalnih, kreativnih metafora) u pandemijskom diskursu u srpskom jeziku obavljaju nekoliko strateški značajnih i međusobno isprepletanih funkcija. Takva njihova multifunkcionalnost još jednom dokazuje da su metafore moćno sredstvo kreiranja željenih stvarnosti u skladu sa potrebama i agendama političkih elita.



Prvi segment Zbornika *Jezik, književnost, moć*, naslovljen jednostavno „Moć reči“, sadrži šest radova koji se bave primarno leksičkim elementima jezičkog sistema iz perspektive leksikologije, semantike, frazeologije, kognitivne i konstrukcije lingvistike. Na samom početku ovog segmenta, Mirjana Gočanin predstavlja semantičko-tvorbenu analizu leksema *moć*, *nemoć* i njihovih odabranih derivata. Na temelju leksikografske obrade ovih dveju odrednica u Rečniku SANU, autorka analizira antonimijski paradigmatski odnos koji se uspostavlja među njima, a zatim utvrđuje njihov tvorbeni potencijal da, kao tvorbeni elementi učestvuju u građenju drugih leksemskih jedinica. Autorka je uočila sledeće tvorbenne procese: (1) tvorba sufiksacijom, (2) prefiksarno-sufiksarna tvorba i (3) tvorba konverzijom, i izdvojila nekoliko tvorbenih modela zastupljenih među odabranim derivatima (*moća*, *moćan*, *moćina*, *moćnik*, *moćnica*, *moćništvo*, *moćno* (pridev i prilog), *moćnost*, *nemoćan*, *nemoćati*, *nemoćije*, *nemoćnik*, *nemoćnikovica*, *nemoćnikov*, *nemoćnica*, *nemoćnički*

(pridev i prilog), *nemoćništvo*, *nemoćno* (pridev i prilog), *nemoćnost*), koji neposredno ili posredno, kao motivnu reč, imaju neku od dve analizirane lekseme.

U radu „Metaforična značenja životinjskih naziva u funkciji izražavanja moći u srpskom leksičkom sistemu i javnom diskursu” Slobodan Novokmet daje leksikološku i lingvokulturološku analizu životinjskih naziva koji u sekundarnim semantičkim realizacijama projektuju ideju moći, bilo da je u pitanju politička, ekonomska, vojna ili neka druga moć (na primer, predstavljanje Srbije kao „ekonomskog tigra” u medijima i sl.). Autor utvrđuje relevantne leksičke mehanizme koji dovode do prenosa nominacije sa životinje na određeni pojam koji oblikuje funkciju moći kao određene snage, uticaja, siline i sl. Dodatno, autor uključuje i lingvokulturološke aspekte koji treba da reflektuju aksiološke stavove srpske zajednice prema predstavnicima određenih životinja koji nose simboliku moći i kulturološke okolnosti koje u srpskom javnom diskursu i leksičkom sistemu tvore mrežu simboličkih odnosa između čoveka (ili kakvog drugog pojma) i životinje na relaciji moć–slabost/podaništvo.

Vesna Anđelić Nikolendžić i Ivana Vilić se bave konceptom jezika u srpskim, engleskim i francuskim poslovicama sa ciljem da utvrde u kojoj meri su ideje o jeziku sadržane u tim poslovicama u saglasju sa stavovima o jeziku savremenih pragmatičkih i psiholoških teorija, i to Ostinove teorije govornih činova (Ostin, 1994) teorije komunikacije škole Palo Alto (Watzlawick i sar., 1972) i teorije relevantnosti (Sperber & Wilson, 1995). Koncept jezika u poslovicama iz tri kulture upoređen je sa osnovnim postulatima svake od navedenih naučnih teorija. Analiza korpusa od 65 poslovice iz tri kulture otkriva da sve poslovice izražavaju veoma slične stavove i ideje o jeziku kao i naučne teorije, što potvrđuje početnu hipotezu u istraživanju o sličnosti naučnih stavova i uvida narodne mudrosti o funkciji jezika u komunikaciji. Najveći broj poslovice u sve tri kulture odnosi se na pragmatičku, delatnu funkciju jezika, a naročito povređujuću moć koju jezik ima i savetuju njegovu opreznu upotrebu. Manji broj poslovice iz sve tri kulture naglašavaju razliku između verbalne i neverbalne komunikacije i prednost daju delima, tj. analognom nivou komunikacije, čime izražavaju iste ideje kao postulati teorije komunikacije škole Palo-Alto. Za uspešnu komunikaciju i razumevanje sagovornika izvestan broj narodnih poslovice u sve tri kulture savetuju promišljenu upotrebu jezika i pažljivo slušanje sagovornika, što je u skladu sa teorijom relevantnosti i objašnjenjem mentalnih procesa procene važnosti informacija.

Predmet rada Katarine M. Ivanović je konceptualizacija moći pomoću engleskog predloga *over*. Višeznačnost ovog predloga se očituje u sferi fizičkih, ali i metaforičnih, značenja. U okviru metaforičnih značenja, obliku *over* pripisuje se značenje “moći” ili “kontrole”. U ovom značenju, *over* povezuje dva entiteta, pri čemu istaknuti entitet ima moć ili kontrolu nad neistaknutim entitetom. Autorka poredi *over* sa približno sinonimnim predlogom *above*. Značenje “moći”, koje je van domena fizičkih relacija, u okviru kognitivne semantike se izvodi pomoću odgovarajućih pojmovnih metafora, orijentacione prirode. U okviru teorije principijelne polisemije se do istog značenja dolazi upotrebom principa iskustvene korelacije. Oblici *over* i *above* smatraju se približno sinonimnim zato što se odnose na relaciju dva entiteta na vertikalnoj osi, međutim, njihova značenja, posebno van fizičkog

domena, znatno se razlikuju. Razlike se mogu objasniti različitim stepenom razvijenosti funkcionalnog značenja predloga, što je aspekt značenja koji se često pripisuje polisemičnim predlozima, uz neizostavan geometrijski aspekt. *Over* i *above* imaju zajednički geometrijski aspekt značenja, to jest, na isti način povezuju dva entiteta u prostoru, ali im se funkcionalni aspekt značenja znatno razlikuje. Izuzetno razvijeno funkcionalno značenje oblika *over* dovodi do mogućnosti izvođenja metaforičnog značenja “moći” koje se ne može pripisati funkcionalno nerazvijenom obliku *above*.

Borjana Bratanova u radu „The linguistic power of connotations: the case of *silence* in English and its Bulgarian counterparts” poredi englesku leksemu *silence* i njene bugarske ekvivalente – lekseme *тишина* i *мълчание*. Za razliku od moći reči, kojima se bavi većina radova u zborniku, ovaj rad osvetljava moć ćutanja i njenih konotacija u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. U teorijskom modelu prirodnog semantičkog metajezika Vježbice i Godarda, autorka proučava jezičke i vanjezičke dimenzije tišine, koje se mogu objasniti pomoću univerzalnih semantičkih primitiva i proučava procese kojim analizirane lekseme, koje nemaju eksplicitno leksičko značenje, zapravo prenose širok spektar značenja. Pošto se jezički konotacije uglavnom aktiviraju unutar kolokacija, u radu su detaljno istraženi glavni strukturni obrasci engleske lekseme *silence* i njenih bugarskih ekvivalenata. U oba jezika proučavane lekseme dele istu eksplikaciju kroz prirodni semantički metajezik, što ukazuje na zajedničku, opštu percepciju tišine u ljudskom umu. Rezultati analize su dodatno potkrepljeni analizom podataka iz ankete sprovedene među bilingvalnim govornicima engleskog i bugarskog jezika.

Poslednji rad u ovom segmentu je rad Tiane Tošić Lojanice „The power of attraction: *so ADJ as to V* construction and its collexemes” u kome autorka u teorijskom modelu konstrukcije gramatike ispituje konkretnu konstrukciju, odnosno lekseme koje se mogu naći na dve otvorene pozicije. Polazeći od teorije premise da i sintaksičke konstrukcije mogu biti nosioci značenja, autorka je sprovedla korpusnu kvantitativnu analizu kojom je dobila spisak parova leksema koje se međusobno „privlače“ или „odbijaju“ у даатој граматичкој конструкцији. Ustanovljeno je da konstrukcija *so ADJ as to V* ima široko shvaćeno značenje uzroka i posledice. Među analiziranim parovima koleksema najveći stepen privlačnosti uočen je između prideva negativnog značenja koji su najčešći uzročnici kognitivnih, emotivnih i verbalnih glagolskih radnji, dok je manji broj prideva pozitivnog značenja u kombinaciji sa glagolima kretanja ili mirovanja.



U drugom segmentu Zbornika, naslovljenom „Moć jezika u upotrebi”, nalazi se trinaest radova koji se bave različitim aspektima jezičke upotrebe, od svakodnevnog govora, političkog i medijskog diskursa, do značaja jezika u konkretnoj kulturi i različitim načinima kako se jezikom mogu iskazati različiti odnosi i značenja moći.

Prva dva rada u ovom segmentu bave se realizacijom govornih činova. Tatjana Trajković analizira različita jezička sredstva (imperativi, konstrukcije sa nekim

modalnim glagolima ili rečcama) kojima se iskazuju zapovesti, podsticaja, uputstva u govorima kosovskog pomoravlja, sa ciljem da se protumače načini kojima je moguće iskazati izvesnu nadmoć prema sagovorniku. Ti načini su iznijasirani od intenzivnijih prema slabijim uticajima na prisutne i svrstani u nekoliko semantičkih grupa: zapovesti, zabrane, pretnje, kletve, zakletve, obaveze, uputstva, podsticaji, dopuštenja, molbe, želje i blagoslovi. Suzana Marković ispituje relativnost moći u realizaciji direktivnih govornih činova, na korpusu filmskih dijaloga dramskog žanra. Direktivni govorni činovi (zahtevi, saveti, predlozi, molbe, naredbe i sl.) predstavljaju one činove kojima govornik želi da navede sagovornika da realizuje neki akcioni ili verbalni čin koji on najverovatnije ne bi realizovao da mu nije eksplicitno ili implicitno sugerisano. Stoga, direktivne formulacije same po sebi imaju moć da sagovornika podstaknu na delovanje. Autorka direktive sagledava iz ugla varijable moći govornika i ispituje da li manja govornikova moć nužno uslovljava upotrebu ublaženijih indirektnih startegija i obrnuto, pri čemu interpretira šest tipova upotrebe (in)direktnih direktivnih strategija u odnosu na stepen moći koju govornik ima u odnosu na sagovornika.

Sledeća dva rada ukazuju na moć konkretne upotrebe jezika u odnosu na specifične manjinske društvene grupe u određenom društvu. Jovana Jovanović u radu „Moć leksike medijskog diskursa u kreiranju i učvršćivanju stavova prema manjinskim grupama (na primeru verbalne diskriminacije LGBT osoba)” sa leksičko-semantičkog i lingvokulturološkog aspekta analizira pogrdne nazive za LGBT osobe, s posebnim osvrtom na pejorative kojima se referiše na muške osobe homoseksualne orijentacije u srpskom jeziku. Kroz analizu javnog diskursa o ovoj manjinskoj grupi (novinski tekstovi, zvanična saopštenja društvenih aktera u medijima, komunikacija na društvenim mrežama o ovoj temi), autorka identifikuje različite nivoe verbalne diskriminacije kojoj su LGBT osobe u Srbiji izložene. Na primeru ekspresivne leksike koja je zastupljena u javnom diskursu i referiše na pripadnike ove manjinske skupine, autorka dokazuje moć medija u kreiranju i učvršćivanju ideoloških i diskriminatornih stavova u društvu. Esther Monzó-Nebot i Jasmina Đorđević u radu „The power of inadequate language representation in legal procedures: monolingualism against human rights” ukazuju na diskrepancu koja postoji između međunarodnih pravnih normi koje se tiču ljudskih prava u oblasti korišćenja jezika manjine u sudskim postupcima i stvarnih situacija u društvu. Monolingvalne ideologije u nekim društvima imaju za posledicu brojne nepravilnosti koje govornicima jezika kategorizovanih u društvu kao manjinskim onemogućavaju pristup neophodnim resursima na osnovu kojih bi mogli da uživaju svoja prava, i na taj način iskazuju i perpertuiraju moć većine nad manjinom. Autorke analiziraju dva različita konteksta, Kosovo i Valensiju. Uprkos pravnoj obavezi da izbegnu diskriminaciju govornika manjinskih jezika, pravni postupci obeshrabruju i ugrožavaju održavanje i razvoj regionalnih i manjinskih jezika u oba okruženja. Autorke ističu nedostatak zrelosti pravno-prevodilačkih odredbi, pri čemu se pre svega bave tačnošću, kvalitetom i dostupnošću prevoda ili njegovog izostanka. Na osnovu rezultata analize, autorke zaključuju da je potrebna mnogo veća pripremljenost društva da sagleda sve raznovrsnije aspekte u vezi sa pravom na zastupanje na manjinskom jeziku, počev od obuke prevodilaca do standarda kvaliteta.

Grupa od naredna tri rada bavi se oblicima manipulatorne moći u političkom diskursu. Svetlana Slijepčević Bjelivuk ispituje manipulativnu moć diskursa političkog spota u predizbornim kampanjama u teorijskom okviru kritičke analize diskursa i kognitivnolingvističke teorije pojmovnih metafora. Analizirajući korpus spotova od 1990. godine, autorka uočava da se od 2016. spot obilato koristi kao deo predizborne kampanje, više se ulaže u produkciju, a postaje i tematsko-sadržinski razgranatiji. Promene su podređene političkim ciljevima, a oblikovane su prema manipulativnim i ubeđivačkim strategijama, koje su integralni deo reklamno-propagandnog žanra u celini. Autorka identifikuje jezičko-stilska sredstva manipulativnog karaktera, kao što su različite pojmovne metafore, vulgarizacijom (npr. spot kojim se tematizuje seksualna orijentacija izbornog kandidata), estradizacija (javne ličnosti pojavljuju se kao promoteri političkih kandidata) i agresivna samopromocija, kojima je jezik podređen. Ana Krstić analizira govorne činove kao primer manipulatorne moći reči u govoru Aleksandra Vučića, sa fokusom na komisive i ekspresive. Autorka analizira moć jezika da manipuliše slušaocem, strateškom upotrebom navedenih govornih činova, koja bi ilustrovala jedno ideološko kontrastiranje: prikriivanje negativnih strana govornika, kao i njegove lične odgovornosti, a isticanje pozitivnih aspekata svega za šta se govornik zalaže. Autorka je klasifikovala govorne činove prema eksplicitnim i implicitnim formama i pokazala da se češće upotrebljavaju implicitne forme, a one ujedno ilustruju postupak distanciranja govornika od direktnog preuzimanja odgovornosti za akcije na koje se obavezuje. Eksplicitne forme se pak mogu tumačiti tek u širem kontekstu izričaja, u kome se govornik obavezuje na nedovoljno konkretno delovanje. Milica Bacić u radu „The interplay of impoliteness and power in Serbian political debates – a case study” istražuje višedimenzionalnu povezanost lingvističke neučtivosti i moći u političkim debatama na srpskom jeziku. Autorka identifikuje specifične strategije za nanošenje štete licu koje politički protivnici upotrebljavaju u konverzacionim koracima da bi stekli nadmoć jedan nad drugim i objašnjava zbog čega i kako nastaju, razvijaju se i razrešuju ove neučtivre razmene. Autorka je sprovedla studiju slučaja na jednočasovnoj televizijskoj debati o energetske stabilnosti Srbije u kojoj učestvuju četiri sagovornika. Analiza pokazuje da sagovornici započinju verbalne borbe za nadmoć tako što ciljano koriste i kombinuju ograničeni broj prevashodno ofanzivnih strategija, sa takvom učestalošću da ovo konfliktno ponašanje onemogućava konstruktivnu debatu. Ponavljanje služi intenzifikaciji neučtivosti. Osim toga, ovi koraci i kontrakoraci u komunikaciji obrazuju svojevrsne cikluse negativnosti koji se sastoje iz uzajamnih činova ugrožavanja lica, što ilustruje dinamiku napada i odbrane političkih debata u kojima se 'igra' na sve ili ništa. Uopšteno posmatrano, istraživanje potvrđuje da je moć relaciona, dinamična i osporiva, te i da neučtivost, kao namerna primena moći, proizvodi samu sebe u društvenoj interakciji.

Naredna tri rada se bave različitim manifestacijama moći upotrebe jezika u scenaristički planiranom i umetničkom diskursu. Tema rada Milana Todorovića i Nataše Spasić je humor kao način iskazivanja nadmoći voditelja u američkoj verziji kviza „Najslabija karika”. Autori su identifikovali sledeće sheme humora koje se koriste u tu svrhu: (1) voditeljka koristi igru reči kako bi se (suptilno) podsmevala

opštoj inteligenciji takmičara; (2) voditeljka koristi zanimanja ili interesovanja takmičara kao osnovu za ironične i sarkastične komentare; (3) voditeljka se putem metažezika šali na račun samog kviza, TV formata ili opšte pop kulture, i (4) voditeljka na humorističan način komentariše interakciju među takmičarima. Marija Koprivica Lelićanin u radu „Moć reči i film: Sorentinova „Božja ruka” ukazuje na reč kao često zanemeren semiotički resurs u čitanju filma. Na primeru Sorentinovog filma „E’ sta ta la mano di Dio” (2021), autorka se fokusira na rečenicu „Non ti disunire, Fabio!”, koja je brzo našla svoje mesto i van filmske „stvarnosti” i postala ikonična. Autorka tumači najvažnija značenja ovog filmskog dijaloga, kroz suprotstavljen odnos učenika i učitelja i zaključuje da dijalog ima gotovo sve elemente usmene priče, kao i da se asimetrična raspodela moći realizuje pre svega pomoću pitanja, insistiranja na eksplicitnosti i reformulacijom. Ovim zapažanjima rasvetljava se priroda filmskog dijaloga, ističu se sličnosti i razlike između scenarija, dijaloga na filmu i svakodnevnih konverzacije. Takođe se potvrđuje da se puna značenja filma otkrivaju tek u multimodalnom čitanju intersemiotičkog odnosa svih filmskih modalnosti, među kojima reč ima neizostavnu ulogu. Floriana Carlotta Sciumbata u radu „Titles associated with power in a corpus of fictional prose in Italian (XIX–XXI century)” ispituje da li su se i kako tokom poslednja dva veka u književnim delima na italijanskom jeziku promenile i distribuirale titule koje se odnose na vojne i crkvene činove i plemićke titule. Ove reči su tradicionalno povezane sa moći i privilegijama. Na velikom korpusu italijanskih prozaičkih dela i prevoda na druge jezike između 1800. i 2005. autorka je potvrdila hipotezu da se, sa društvenim promenama, ideja moći takođe razvijala, pa su stoga i „tradicionalne” titule moći izgubile snagu tokom vremena, kao i da su istorijski događaji prouzrokovali razlike u predstavama moći u italijanskoj i stranoj književnosti.

U naredna dva rada se ukazuje na moć jezičkih sredstava u upotrebi u specifičnim vrstama evaluativnog i persuazivnog diskursa. Ana Vučićević i Aleksandra Rakić u radu „Building (academic) voices of power: a case study of academic book reviews” posmatraju diskurs akademskih prikaza knjiga kao potencijalni izvor moći u okviru zasebnih naučnih disciplina, pri čemu prikazani sadržaj može biti pohvaljen ili diskreditovan, promovisan ili degradiran iz različitih razloga od strane jednog ili više autora prikaza. Autorke su na korpusu akademskih prikaza knjiga objavljenih na srpskom jeziku u *Južnoslovenskom filologu*, u periodu 2000–2020. godine, ispitivale više organizacionih i metadiskursnih aspekata (pozicioniranje, isticanje, (re)cikliranje, izostavljanje informacija u prikazima), kao i manje ili više eksplicitno iznošenje stava i (in)direktnost u tvrdnjama. Ovi elementi mogu efikasno usmeriti interpretaciju čitalaca i uspostaviti status autora prikaza kao validnog ocenjivača i „figuru moći” u određenoj disciplini. Danica Jerotijević Tišma u radu „The contribution of phonetics to the power of persuasion in advertising” istražuje fonetske elemente koji doprinose efektu ubedljivosti naziva brendova i popularnih reklamnih slogana u marketinškim kampanjama. Segmentni nivo je obuhvatio analizu fonološke strukture i moguće zvučno-simboličke vrednosti naziva brendova, dok je istraživanje na suprasegmentalnom nivou podrazumevalo rangiranje i analizu reklamnih slogana manipuliranih u pogledu visine tona, tempa i intenziteta govora. Rezultati istaži-

vanja su pokazali da ispitanici preferiraju vokale prednjeg nasuprot vokala zadnjeg reda, ili sonante naspram opstruenata u zavisnosti od veličine i oblika proizvoda na koji se naziv brenda odnosi, što je potvrdilo ideju zvučne simbolike prisutne pri brendiranju proizvoda. Sve tri analizirane suprasegmentalne varijable pokazale su se relevantnim u određivanju efekta ubedljivosti kod izabranih reklamnih slogana, što potvrđuje autorkin stav o značaju istraživanja fonetike u cilju boljeg razumevanja jezika reklamiranja.

Poslednji rad u jezičkom segmentu zbornika je rad Dalibora Kličkovića „Moć i jezik u Japanu: od mita do *soft power-a*”, koji u širokoj kulturološkoj perspektivi sagledava glavne vidove moderne etnolingvističke ideologije u Japanu kroz tri faze, tokom kojih japanski jezik ispoljava svoju moć u oblikovanju nacionalnog identiteta kako u njegovome samorazumevanju tako i u odnosu prema Drugom. U prvoj etapi, od XVII dominira diskurs lingvističke superiornosti Japana, dok je u drugoj fazi, moderznizacije u XIX veku, stvorena je moderna individualnost, ali i održana romantičarska vizija japanskog jezika kao neposrednog izraza duha nacije u njenoj posebnosti i uzvišenosti. U trećoj fazi, koju autor naziva globalističkom i postmodernom, ekspanzija nacionalnog jezika van etničkih granica podstiče se u sklopu strategije snaženja globalnog uticaja Japana posredstvom njegove kulture. Autor ističe da je u svim ovim etapama na delu bila hermeneutička strategija vodećih intelektualaca Japana koji, u odgovoru na društveni refleks ka samotumačenju i modernom samorazumevanju, pomeraju ontološki i komunikološki centar jezika, povećavajući svesno amplitudu njegovog uticaja i menjajući pravac moći koju on ostvaruje.



U književnom delu prvi segment nosi naziv „The Power of the Written Word“ i sadrži pet priloga kojima je zajednički engleski kao jezik izlaganja, fokus na moć pisane reči i korpus u vidu književnih dela iz modernog perioda svetske književnosti. Ovu grupu radova otvara članak Petre Mitić, feminističke kritičarke koja je dosledno i ovaj put ponudila osvrt na najnovija kretanja u feminizmu i ukazala na uporne manjkavosti ovog pokreta za oslobađanje i osnaživanje žena. Već i sam naslov njenog rada, „Identifying Feminism: The Narratives of Power and Resistance“ u pravi plan stavlja problem definicije feminizma i nesklada između teorije i prakse. Nasuprot dokazima o veoma prisutnom ugnjetavanju i nasilju nad ženama, Mitićeva navodi primere herojskog otpora kroz likove Sofoklove Antigone, Adolfine Frojd Goceta Smilevskog i, zanimljivo, Kucijevog Majkla K. i u kratkom zaključku naglašava etičku dimenziju književnosti koja može da osvesti produktivne narative moći i otpora kroz empatiju, solidarnost i zajedništvo nasuprot destruktivnoj oficijelnoj paradigmi.

Drugi tekst u ovoj grupi radova se takođe bavi pojavom koja je našla svoje trajno mesto u kanonu engleske književnosti, žanrom distopije, ovaj put sagledanog pre svega kroz (zlo)upotrebu jezika, kao što naslov teksta sugeriše: „The Abuse of



Language in Twentieth Century British Dystopias.“ Autorke Ljubica Matek i Jelena Pataki Šumiga oslanjanju se pre svega na studiju *How to Do Things with Words* Džona Longšoa Ostina i na korpusu dva najpoznatija distopijska romana britanske književnosti, Orvelove *Hiljadu devesto osamdeset četvrte* i Burdžisove *Paklene pomorandže*, ilustruju moć reči, odnosno gubitak moći i identiteta kada se čoveku uskrati moć govora. Oba antologijska romana pokazuju, na svoj način, da je kontrola nad jezikom isto što i moć, a da se kroz manipulaciju jezika sprovodi manipulacija realnosti, te da su ovi fenomeni veoma prisutni i u savremenom trenutku.

U sličnom maniru Jelena R. Vilotijević sagledava način na koji Sestrinstvo Bene Džeserit iz romana *Dina* upotrebljava naraciju u svrhu kontrole. Ovaj roman Frenka Herberta je već provučen kroz mnoga kritičarska rešeta, ali rad „Weaponized Narrative as a Socially Symbolic Act in Frank Herbert’s Novel *Dune*“ nudi jedan svež pristup, iako zasnovan na dobro poznatoj definiciji narativa Frederika Džejmisona i na Fuko-ovoj teoriji moći. Ono što je njihovim teorijama zajedniko jeste ideja da se narativ ne može posmatrati odvojeno od svog kulturnog konteksta, već kao deo složene mreže društvenih, kulturnih i istorijskih paradigmi. U tom smislu, sestrinstvo veštica zloupotrebljava znanje, naraciju i moć i stvara narativ koji služi kao oružje za podiranje raznih društvenih sistema i stvaranje individualnih, društvenih i političkih realnosti, na žalost ne samo u fiktivnom svetu romana već i u našoj svakodnevnici. Autorka ukazuje na moguću značajnu ulogu književnosti u razobličavanju ovih pojava.

Četvrti tekst u ovom delu Zbornika nosi naziv „Power and Powerlessness in Henry James’ *The Turn of the Screw* (1898)“ i ukazuje kako ovaj čuveni pisac kritikuje mehanizme moći viktorskijskog društva čija žrtva je najčeće žena. Zanimljivom radnjom i pripovednim postupkom, po mišljenju autorke Miroslave Bakolc, Džejms uspostavlja moć nad svojom publikom kao pripovedač nad nečijom tuđom pričom, i od priče o duhovima stvara složeno književno delo o odnosu snaga u patrijarhalnom društvu.

Poslednji rad u ovom segmentu se po ideji nastavlja na prethodne i apostrofira moć književnosti da čovečanstvu otvori oči. U kontekstu rada “The Power of the Written Word: Literary Impressionism in Conrad’s ‘Youth’” autorke Anja Petrović i Nataša Tučev koriste studiju *What Was Literary Impressionism?* Majkla Frajda da bi u prvi plan stavile upravo sam čin pisanja. U njihovom članku se obrađuju oba pristupa književnom impresionizmu, tradicionalni i inovativni koji zagovara Frajd, na primeru pripovetke „Mladost“ i zaključuje se da ova pripovetka otkriva materijalnost samog čina pisanja, ali takođe razotkriva i načine delovanja ideologije imperijalizma.



Moć pisane reči na srpskom jeziku podjednako je veličanstvena kao i moć pisane reči na engleskom. Pesnik Branislav Brana Petrović u pesmi „Moć govora“ tvrdi: „Moć govora posebna je i najveća moć.“ A manje poetski, mada podjednako

moćno, engleska spisateljica Andžela Karter u eseju „Notes from the Front Line” kaže: „Language is power, life and the instrument of culture, the instrument of domination and liberation”. Čak i ako se ne možemo identifikovati sa poetskim vapajem velikog srpskog pesnika Branka Miljkovića „Ubi me prejaka reč!”, možemo se složiti da je moć reči neosporna. Ovakav stav očito dele i autori petnaest članaka koji čine drugu grupu književnih radova našeg zbornika *Jezik, književnost, moć*. Redosled prikaza ovih priloga svakako može biti i drugačiji, ali pre svega svojim fokusom članak „Moć velike priče” daje valjan kontekst za sve ostale tekstove. Mirjana Bojanić Ćirković zasniva svoje istraživanje na savremenom kognitivnonarotološkom i kognitivnopsihološkom metodu taumačenja memoara i autobiografije kao dva žanra velike priče čiji narativ daje uvid u smisao života. Distanca čina pisanja od čina dešavanja prikazanih događaja redukuje mogućnost njihovog pogrešnog tumačenja tako da se velike priče mogu nazvati rezultatom istraživanja života. To istraživanje obihvata niz kognitivnih operacija, narativizaciju i najmanje dvostruko tumačenje, zavisno od nekadašnjih i novih spoznaja o događajima.

U ovom ključu, ali na drugačijem i bogatom korpusu, Vladislava Gordić Petković u istoimenom članku proučava moć pamćenja i zaborava kao narativnog i kulturološkog imperativa savremene proze. Autorka se poziva na Levitovu studiju *Značenja i osećanja u antropologiji emocija* da bi pokazala kako emocije bivaju nedvosmisleno povezane sa različitim društvenim kontekstima moći. Romani Ane Vučković, Toni Morison, Tanje Stupar Trifunović, Otese Mošfeg i Amber Tamblin narativizuju različite strategije pamćenja i zaboravljanja, koje zavise od širokog spektra emocija, ali najviše od strukturisanja moći u odnosu na tok lične istorije. Gordić Petković zaključuje da moć pamćenja pomaže svakoj socijalnoj grupi da sebe prepozna i definiše u okvirima društvenih promena, da viđenje prošlosti jedne zajednice prenese na naredne generacije, a umetnička proza intenzivira sećanje, vodeći neprekinuti dijalog sa opštom i ličnom istorijom.

I dalje u sferi sećanja i zaborava, tekst Jelene Veljković Mekić „(Ne)moć jezika kao odbrane od zla u romanu *Kuća sećanja i zaborava*“ polazi od ovog romana Filipa Davida u kome on postavlja pitanja porekla i prirode zla i mogućnosti života u svetu posle Holokausta da bi postavila još značajnije pitanje: ako je trauma neizreciva, ako se u diskursima o snovima, vizijama i dubokim emotivnim potresima nužno javljaju leksičke i semantičke pukotine, da li je to možda posledica nesavršenosti jezika i ljudskog govora? Da li treba naći neki novi jezik za kazivanje neizrecivog? Veljković Mekić smatra da je jezik traume uvek duboko ličan, individualan, autohton i da podseća na krik koji je teško protumačiti. Stoga mu najviše pogoduje književna forma ispovesti, memoara, dnevnika kao i pripovedanje koje počiva na magijskom realizmu, upravo ono po čemu je književno stvaralaštvo Filipa Davida prepoznatljivo.

U ovaj kontekst traume i nemogućnosti njene artikulacije uklapa se i rad Milane Gajović „Odnos između dječje traume i ličnog identiteta: (ne)mogućnost dostizanja sopstva (*Mliječni zubi*, Lana Bastašić)“ u kome autorka naglašava moć književnosti, odnosno fikcije kao prostora u kome zlostavljano dete dobija jezičku moć da traumatske sadržaje svoje svesti uobliči u koherentan narativ. To ne znači da je

iskazivanje traume samo po sebi dovoljno, ali predstavlja važnu etapu u izlečenju i isceljenju, tvrdi Gajovićevea.

Velibor Petković pak, u prilogu „Verbalizacija praštanja u knjizi priča *Andeli neće sići sa nebesa* Đorđa Lebovića“, nudi praštanje kao način prevazilaženja traume koju jedna osoba nanosi drugoj. On smatra da moć praštanja ima samo žrtva, a toga su lišeni svi koji su činili zlo. Iz pozicije traumatizovane žrtve, počiniozi zločina su lišeni sposobnosti da se bude dobar, te je praštanje i neka vrsta osvete kojom je žrtva psihološki obeštećena, a dehumanizovane zločince lišene govora stiže kazna i pre smrti. Petković je svoja razmatranja usredsredio na pripovetku „Zli umiru vertikalno“ o suđenju koje preduzima grupa logoraša prema kapou i pozivajući se na Kanta zaključio da nije samo dubina ljudskog zla beskrajna, već su to i visine ljudskog dobra „zvezdanog neba iznad nas“ i „moralnog zakona u nama.“

Još jedan članak koji razmatra nemoć reči nosi naziv „(Ne)moć reči i beketovski junak u romanu *Crveni petao leti prema nebu* Miodraga Bulatovića“, a vidno je inspirisan dijalogizma Petra i Jovana kao apsurdnih glavnih junaka ovog čuvenog romana. Autorka Sofija Todorović postavlja tezu da se njihov nemotivisani govor radi govora mora razumeti kao pokušaj simulacije pravog dijaloga jer je nužna pretpostavka za uspostavljanje autentičnog dijaloga postojanje suštinskog konflikta. Tako se njihovim pseudodijalogom dostiže samo pseudoživot, a Petar i Jovan, po mišljenju Todorovićeve, postaju apostoli apsurdna.

U sledeća dva teksta, moć reči manifestovana je pored ostalog i njenim odsustvom, odnosno tišinom. Naslov rada Sofije Skuban „Reč, tišina, slom: jezik kao sredstvo uspostavljanja moći u komedijama pretnje i političkim dramama Harolda Pintera“ ukazuje na činjenicu da upotreba jezika u svrhu ugnjetavanja i manipulacije predstavlja jedan od ključnih elemenata Pinterove poetike, bilo da se kao tlačitelj u drami javlja pojedinac, grupa ljudi, politička organizacija ili čitava država. Na primeru četiri Pinterove drame, autorka dokazuje da česta upotreba pauza i tišina predstavlja karakteristične elemente njegovog stila, pored eksplicitnog i prikriivenog verbalnog nasilja, jezičke strategije poput ponavljanja i apsurdnih iskaza lišenih semantičkog značenja. Ona zaključuje da Pinter pokazuje težnju ka univerzalizaciji problema zloupotrebe jezika u svrhu potčinjavanja nemoćnog pojedinca. Slično tome, Ana Janjić izdvaja rečito ćutanje potlačenih, odnosno diskurs tišine, kao poseban izraz jačine tekstova Enesa Halilovića. Njen korpus čine tri knjige ovog savremenog pisca u kojima istražuje vidove moći u istoimenom prilogu. Poziva se na Fukoov koncept Panoptikona i oblike moći tumači posredstvom istorijskih, socijalnih, rodnihi i drugih karakteristika, a moć priče vidi u moći da (re)konstituiše identitetske pozicije glavnog junaka, pripovedača ili cele zajednice.

Članak Biljane Soleše „Tiranija 'pisanog' – destruktivna moć patrijarhalne zajednice u prozi Bore Stankovića“ bavi se konceptom 'pisanog' kao nekog vida predestinacije koji se u vreme vladavine orijentalno-islamske kulture u Vranju koristio za destruktivnu dominaciju nad podređenim stanovništvom i pojedincem. Na primeru više pripovedaka i romanu *Gazda Mladen* autorka istražuje kako zajednica manipulacijom ovog koncepta navodi pojedinca na pomirenje sa porazom i slepo pokoravanje patrijarhalnim normama.

Sledeća četiri teksta se mogu grupisati zajedno samo po njihovoj različitosti i naravno usredsređenosti na moć reči, bilo da se ona manifestuje kroz mit, kroz mimezu, kroz verbalne simbole ili satiru. Miodrag M. Vukčević u radu „(De)ideologizacija antičkog mita o povratku zavičajju: *Filoktet* Hajnera Milera“ podseća da funkcijom stvaranja smisla mitovi mobilisu društvo, ali i da se ideološko usmeravanje kroz društvenu organizaciju takođe ostvaruje kroz jezik. On zaključuje da se Miler bavi stanjem u društvu koje je posledica vršenja vlasti ili pak moći. Vlast/moć se pravda argumentom ostvarivanja sebe bez obzira na to da li se posmatra pobjeda Grka nad Trojancima ili pobjeda komunizma, što ova jednočinka ilustruje. Prilog Snežane J. Milojević „Teopoetika u *Svetilniku* Svetlane Velmar Janković“ dodatno rasvetljava već dobro poznat pisani izraz naše čuvene savremene književnice. Autorka objašnjava da je teopoetičko usmerenje Svetlane Velmar Janković prevashodno zasnovano na ličnoj usmerenosti ka Bogu, ali i na izvrsnom hrišćanskom obrazovanju. *Svetilnik* je nastao kao posledica priziva da se napišu reči molitve upućene Tvorcu, a insistiranjem na kontinuitetu, Jankovićeva je bliža srednjevekovnom autoru koji ističe svoju ništavnost pred stvaralačkim podvigom u slavu Božiju. Složićemo se da moć reči proističe iz principa mimeze kada se prisećanjem na davno prošlo rečju priziva Dobro i Istinito u aktuelnom trenutku. Zatim, članak „Da li 'reči razbiše magiju'? Simbolička i semantička moć reči frula, vreteno i crn(ilo) u Novom Jerusalimu Borislava Pekića“ već u naslovu ima jasno definisan cilj. Analizom pet pripovedaka, Aleksandra Čebašek pokazuje kako variranjem navedenih reči od jedne do druge pripovetke, te menjanjem vremenskog i narativnog konteksta, Pekić njima manipuliše i dodeljuje im simbolična značenja, a tako menja i njihovu semantiku. Autorka je stava da moć kojom navedene reči prožimaju i deluju na poetski diskurs Novog Jerusalima omogućava čitanje ka simboličnom, folklornom i magijskom tumačenju ovih gotskih priča. Najzad, Hristina Lj. Aksentijević istražuje moć satire analizom speva „Protiv dubrovačkog plemstva“ u tekstu „Lice i naličje moći: Vera Nobilitas i dubrovačka vlastela u umetničkoj viziji Marija Kaboge.“ Ona se oslanja na postulate novog istorizma i ispituje korelaciju teksta i stvarnosti izvan njega u periodu s kraja 16. veka kada je Kaboga, kao jedna od najkontroverznijih ličnosti toga doba stvarao. Autorka obrađuje koncept Vera Nobilitas i pokazuje kako se Kabogina satira iz pomenutog metodološkog ugla može čitati i kao društveno-simbolički čin koji deluje subverzivno i otkriva manipulativnu moć dominantnog diskursa u tadašnjem dubrovačkom društvu.

Poslednja dva rada ovog zbornika združuje korpus koji čini stavralaštvo našeg pesnika Novice Tadića. Sonja Milovanović daje nešto opštiji pristup prirodi i funkciji reči u poeziji Novice Tadića u prilogu pod tim nazivom, dok Jelena S. Mladenović pre svega proučava moć reči u ironičnom diskursu poezije Novice Tadića u istoimenom članku. Obe autorke su stava da je bavljenje rečima i jezikom jedna od glavnih tema ovog pesnika. Međutim, dok je namera Milovanovićeve da predstavi različite vrste motivacija prilikom tematizacije (ne)moći reči, Mladenovićeve ima za cilj da pokaže kako Tadiću ironija služi u afektivnoj dimenziji čitalačkog čina kao mogućnost zaštite od zla, dok opastaje i kao vid razračunavanja sa cenzurom represivnog sistema. Autorke se oslanjaju na kanadske kritičare Fraja i Hačionovu, ali i na

domaće, kao što je Dragan Stojanović. Oba priloga stvaraju utisak da Novica Tadić uspeva da snagu reči predstavi i kroz ironiju, ali i da fenomen reči i jezika koristi ambivalentno.



Četrdeset prikazanih radova veoma uspešno prikazuje moć reči, čak i u slučajevima njene nemoći. Raznovrsnost pristupa nije iscrpljena kao što se ni bogatstvo samog jezika ne može iscrpeti, a sloboda koju dajemo učesnicima da odabrani ključni koncept obrade idiosinkratski uvek nas nagradi neočekivanim idejama i veoma zanimljivim tekstovima. Bilo da je reč o književnim ili jezičkim radovima, autori pronalaze svoj ugao, svoj korpus i svoju interpretaciju odnosa između jezika ili književnosti i zadatog problema. Tako je bilo prethodnih petnaest godina, pa nema sumnje da će i u narednom periodu konferencija biti inovativna i originalna. Promene koje nam nameće okruženje su neizbežne, te se svakako može dogoditi da se menja format skupa, njegovo rangiranje i vrednovanje radova od strane nadležnih tela. Ono što će se takođe menjati jeste i kvalitet konferencije, ali samo na bolje. Osvežen organizacioni odbor uz nove mlade organizatorke skupa obećava i nov kvalitet i nove prodore. Ono što ostaje nepromenjeno jeste stručna, tehnička i logistička podrška uprave Filozofskog fakulteta Univerziteta u Nišu na čemu smo neizmerno zahvalni kao i finansijska podrška dosadašnjeg Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, a od sada Ministarstva prosvete. Još jedan dokaz da živimo u svetu promena, o čemu je već bilo reči na skupu 2010. godine! Ili u svetu nezaustavljivih procesa, o čemu će se govoriti na skupu 2023. g.

Srdačno se zahvaljujemo svim učesnicima naših skupova bez kojih ne bi bilo ni ovog zbornika, kao i našim dragim recenzentima na nesebičnoj pomoći da održimo što bolji kvalitet.

Urednice *JKM*